

سال دوم، شماره سوم (پیاپی ۷)، زمستان ۱۴۰۳

فهرست چکیده‌های فارسی

کاربرد اصالة الاطلاق در فقه معاملات معاصر با تأکید بر کتاب بیع امام خمینی (ره)

1.....

حسن حیدری

بنیان‌های مردم‌محور آیین میثرائیسم رومی: تحلیل چندعلتی طرد زنان و نگاهی

2.....مقایسه‌ای به چارچوب اسلامی

هادی ولی پور

ت کاوشی چندوجهی در بازنمایی اقلیتها در کتابهای درسی زبان انگلیسی به عنوان

3..... زبان خارجی در ایران (موردپژوهی: مجموعه کتابهای پراسپکت)

سید سعید خسته نام، اعظم صادق‌ان نژاد، عفیفه موحدیان عطار

4..... عربیت و ماضویت در صیغه عقود؛ تحلیل فقهی-زبانی ادله اشتراط

سید حسین آل طاها

5..... رابطه انسان و طبیعت: تحلیل اخلاقی بحران محیط زیست

قاسم عبداوی

روان‌شناختی-اجتماعی در مجموعه «نجوای دیوانگی» اثر نجیب محفوظ:

6..... مطالعه‌ای اخلاقی اسلامی

حسین طرفی‌علیوی، زینب طرفی‌علیوی

کاربرد اصالة الاطلاق در فقه معاملات معاصر با تأکید بر کتاب بیع امام خمینی (ره)

حسن حیدری^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۶

چکیده

جوامع مدرن با وجود توسعه ارتباطات دیجیتال، گرفتار بحران وجودی «اپیدمی تنهایی» و اتمیزاسیون اجتماعی شده‌اند. در حالی که جامعه‌شناسی و روان‌شناسی سکولار غالباً این بحران را از طریق مدیریت سرمایه اجتماعی یا مداخلات بالینی بررسی می‌کنند، پژوهش حاضر با هدف ارائه یک جایگزین بنیادین، به تبیین مفهوم اسلامی «اُنس» می‌پردازد. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و رویکرد پدیدارشناسانه، ضمن نقد ساختارگرایانه «مدرنیته سیال» و «پارادوکس اتصال»، متون اصیل کلامی و روایی را واکاوی می‌کند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در هستی‌شناسی اسلامی، انسان موجودی ذاتاً پیوندجو است و پارادایم «اُنس» در دو لایه به هم پیوسته عمل می‌کند: لایه عمودی (اُنس با حق به مثابه لنگرگاه عاطفی) و لایه افقی (اخوت، تکافل اجتماعی و فیزیkalیته مناسب). اسلام با نفی عوامل بیگانه‌ساز (مانند سوءظن و غیبت) و تأکید بر «حضور بدن‌مند» در برابر سطحی‌سازی فضای سایبر، خلأ وجودی انسان را پر می‌کند. در نتیجه، الهیات اُنس با ارائه مدل‌های عملیاتی نظیر احیای کارکرد مسجد به عنوان «فضای سوم»، اخلاق همسایگی و روان‌درمانی معنوی، نوعی «امنیت هستی‌شناختی» پایدار خلق می‌کند که فراتر از راهکارهای تقلیل‌گرایانه، هویت جمعی را در محیط‌های شهری معاصر بازسازی می‌نماید.

کلیدواژه‌ها

اصالة الاطلاق، کتاب البیع، امام خمینی، بنای عقلا، مقدمات حکمت، معاملات مستحدثه..

۱. فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه شهید چمران اهواز. (hasanhi1980@yahoo.com)

بنیان‌های مردم‌محور آیین میتراثیسم رومی: تحلیل چندعلتی طرد زنان و نگاهی مقایسه‌ای به چارچوب اسلامی

هادی ولی پور^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۷

چکیده

این پژوهش به بررسی علل نبود زنان در آیین میتراثیسم رومی (میتراثیسم) می‌پردازد؛ آیینی رازآمیز که زنان را به طور نظام‌مند و کامل از مراسم و عضویت خود طرد می‌کرد. با تلفیق شواهد باستان‌شناسی و منابع متنی، این مقاله استدلال می‌کند که این طرد حاصل تعاملی پیچیده از عوامل الهیاتی، اجتماعی و آیینی بود. در سطح الهیاتی، اسطوره‌شناسی عمیقاً مردسالارانه «تاوَرکتونی» (قربانی کردن گاو) و سلسله مراتب انحصاراً مردانه، هیچ فضای نمادینی برای مشارکت زنان باقی نمی‌گذاشت. در سطح اجتماعی، جایگیری عمیق این آیین در شبکه‌های نظامی و انجمن‌های حرفه‌ای مردانه (کالجیا)، به صورت ساختاری مانع از شمول زنان می‌شد. در سطح آیینی، مراسم حول هویت مردانه و رفاقت میان مردان طراحی شده بود. این مقاله از طریق تحلیل تطبیقی با دیگر آیین‌های رازآمیز هم‌دوره، ماهیت استثنایی طرد جنسیتی در میتراثیسم را برجسته می‌سازد و نتیجه می‌گیرد که این حاشیه‌نشینی، پویایی اجتماعی آیین را محدود کرد و به افول آن کمک نمود. در پایان، نگاه تطبیقی مختصری به الگوی اسلامی انداخته می‌شود؛ جایی که فراطبیعت‌گرایی الهیاتی فراجنسیتی و چارچوب حقوقی ساختاریافته (شریعت)، الگویی متضاد برای تعریف نقش‌ها و مشارکت معنوی - بدون طرد وجودشناختی - در درون مفهوم «امت» ارائه می‌دهند.

کلیدواژه‌ها

مهرپرستی رومی؛ زنان در دوران باستان؛ کیش‌های رازآمیز؛ الهیات مردم‌محور؛ باستان‌شناسی جنسیت؛ اسلام و جنسیت

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه دارالحکمه، گروه ادیان ایران باستان

(hadi.valipoor.b@gmail.com)

کاوشی چندوجهی در بازنمایی اقلیتها در کتابهای درسی زبان انگلیسی به عنوان زبان خارجی در ایران (موردپژوهی: مجموعه کتابهای پراسپکت)

سید سعید خسته نام^۱
اعظم صادقیان نژاد^۲
عقیقه موحدیان عطار^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۷

چکیده

با وجود بافت غنی از تنوع قومی، مذهبی و جنسیتی در ایران، شامل کردها، عرب‌ها، بلوچ‌ها، ترکمن‌ها، ازمنی‌ها، آشوری‌ها، یهودیان، زرتشتیان، اهل سنت، و همچنین زنان و دختران در نقش‌های کامل اجتماعی خود، مواد آموزشی در این کشور اغلب به دلیل بازنمایی همگون‌شده از هویت ملی مورد نقد قرار گرفته‌اند. این پژوهش به‌طور انتقادی به بررسی بازنمایی صداها و حاشیه‌نشین در کتاب‌های درسی زبان انگلیسی به عنوان زبان خارجی در ایران، با تمرکز ویژه بر مجموعه پراسپکت (پراسپکت ۳) که به‌طور گسترده در مدارس متوسطه ایران استفاده می‌شوند، می‌پردازد. این مطالعه با اتخاذ طرح پژوهش کیفی مبتنی بر چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی چندوجهی ون دایک (۲۰۰۱)، بررسی می‌کند که اقلیت‌های قومی، مذهبی و جنسیتی چگونه در ابعاد متنی، بصری و گفتمانی این کتاب‌های درسی بازنمایی یا به‌طور نظام‌مند طرد شده‌اند. داده‌ها از طریق تحلیل محتوای جامع تمام شش درس، بخش‌های مروری، فرهنگ‌های تصویری و مواد مکمل در پراسپکت ۳، با استفاده از یک نظام کدگذاری هفت‌کدی گردآوری شدند. یافته‌ها الگویی پیچیده را آشکار می‌سازند: اگرچه دختران و زنان به‌کرات در مواد تصویری (به عنوان دانش‌آموز، مادر، گردشگر و بیمار) ظاهر می‌شوند، نقش‌های روایی آن‌ها عمدتاً در موقعیت‌های خانگی، حمایتی یا مراقبتی محدود می‌ماند و بازنمایی کمی در نقش‌های حرفه‌ای یا رهبری دارند. در مقابل، اقلیت‌های قومی و مذهبی تقریباً به‌کلی نامرئی هستند، به‌طوری که تمام نام‌های شخصیت‌ها منحصراً فارسی بوده و هیچ بازنمایی از آداب و رسوم فرهنگی یا مذهبی اقلیت‌ها وجود ندارد. اتباع خارجی (آلمانی، ترکی) در دیالوگ‌های سفر ظاهر می‌شوند، با این حال تنوع قومی و مذهبی داخلی ایران به‌کلی حذف شده است. این پژوهش به پیامدهای این الگوهای بازنمایی برای شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان، احساس تعلق و درک آن‌ها از تنوع می‌پردازد. توصیه‌هایی برای اصلاحات فراگیر در برنامه درسی ارائه می‌شود.

کلیدواژه‌ها

صداها و حاشیه رانده شده؛ مجموعه پراسپکت؛ تحلیل گفتمان چندوجهی؛ عدالت آموزشی؛ اقلیت‌های قومی

۱. دانشجوی دکتری، رشته آموزش زبان، دانشگاه شیراز (mostajab@mazaheb.ac.ir)

۲. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات عرب از دانشگاه شیراز.

۳. استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات عرب، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

عربیت و ماضویت در صیغه عقود؛ تحلیل فقهی-زبانی ادله اشتراط

سید حسین آل طاهّا^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۹

چکیده

یکی از مباحث مهم در فقه امامیه درباره صیغه عقود، تعیین شرایط و اوصاف الفاظی است که از طریق آن‌ها قصد انشایی متعاملین ابراز و عقد محقق می‌شود. در این میان، «عربیت» و «ماضویت» از جمله اوصافی هستند که درباره اعتبار آنها در صحت صیغه عقد اختلاف نظر وجود دارد. مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که آیا استعمال لفظ عربی و فعل ماضی، موضوعیت شرعی در تحقق عقد دارند یا آنکه معیار اعتبار صیغه، دلالت عرفی لفظ بر قصد انشاء و معنای مورد نظر متعاملین است. اهمیت این مسئله، به‌ویژه در تحلیل الفاظ عربی صیغه عقد، از آن جهت است که صرف عربی بودن لفظ، بدون احراز صحت دلالت و کارکرد انشایی آن، نمی‌تواند به‌تنهایی ملاک صحت قرار گیرد. در فقه امامیه، گروهی از فقها عربیت و ماضویت را در صیغه عقود معتبر دانسته و برای اثبات آن به سیره معصومان(ع)، شهرت و اجماع، صراحت فعل ماضی و برخی اصول و قواعد استناد کرده‌اند؛ درمقابل، گروهی دیگر، به‌ویژه از میان متأخران، با تکیه بر اطلاقات ادله معاملات، اصل عدم اشتراط، بنای عقلاء و ظهور عرفی الفاظ، این اوصاف را شرط صحت نمی‌دانند. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی، ابتدا مفهوم عربیت و ماضویت را تبیین کرده و سپس ادله فقهی اشتراط و عدم اشتراط هر یک را بررسی و ارزیابی می‌کند. یافته پژوهش نشان می‌دهد که عربیت و ماضویت، فی‌نفسهما شرط شرعی صحت عقد نیستند؛ بلکه معیار اساسی، تحقق قصد انشاء و دلالت معتبر و عرفی لفظ بر معنای عقد است. براین‌اساس، ماضی از حیث صراحت انشایی می‌تواند رجحان داشته باشد، اما این رجحان، بدون دلیل مستقل، به شرطیت شرعی منتهی نمی‌شود.

کلیدواژه‌ها

عربیت؛ ماضویت؛ عقد؛ تحلیل زبانی؛ الفاظ

۱. دانشجویار فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران (shaltaha@scu.ac.ir)

رابطه انسان و طبیعت: تحلیل اخلاقی بحران محیط زیست

قاسم عیدآوی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۰۸

چکیده

بحران‌های زیست‌محیطی معاصر، از تغییر اقلیم و انقراض گسترده گونه‌ها تا آلودگی فراگیر منابع طبیعی، ریشه در شکاف عمیق میان دانش فنی و اراده اخلاقی بشر دارند. این پژوهش بنیادی با روش تحلیل مفهومی و رویکرد مقایسه‌ای، ریشه‌های فلسفی این بحران‌ها را در انسان‌محوری واکاوی کرده و گذار تاریخی به سوی زیست‌محوری، کل‌گرایی زیست‌بومی و حقوق طبیعت را ترسیم می‌کند. مقاله با معرفی چهار شاخص تحلیلی — مبنای هستی‌شناختی ارزش، قلمروی مسئولیت، معیار عدالت و قابلیت حقوقی‌شدن — به مقایسه‌ای انتقادی از مهم‌ترین چارچوب‌های اخلاقی پرداخته و خلأ موجود در تلفیق این چارچوب‌ها با سنت‌های اخلاقی اسلامی و بومی را پر می‌نماید. تحلیل‌ها نشان می‌دهد هر یک از این چهارچوب‌ها بینش‌های متمایزی ارائه می‌دهند: انسان‌محوری بر مسئولیت‌پذیری انسان تأکید دارد، زیست‌محوری دایره‌ی ملاحظات اخلاقی را به همه‌ی موجودات زنده گسترش می‌دهد، کل‌گرایی زیست‌بومی یکپارچگی کل اکوسیستم‌ها را در اولویت قرار می‌دهد، و جنبش حقوق طبیعت می‌کوشد بایدهای اخلاقی را به هنجارهای حقوقی قابل اجرا تبدیل کند. یافته‌ها نشان می‌دهند که راه‌حل بحران محیط زیست نه صرفاً فناوریانه یا حقوقی، بلکه مستلزم تحولی بنیادین در جهان‌بینی، اصلاح الگوهای مصرف، و پذیرش مسئولیت جمعی بر مبنای شهروندی بوم‌شناختی و اخلاق مراقبت است. مقاله بر ضرورت تلفیق اخلاق، حقوق، آموزش و کنش مدنی برای گذار به رابطه‌ای پایدار با طبیعت تأکید کرده و همچنین از حکمت‌های دینی و بومی به‌عنوان منابع مکمل برای نوسازی اخلاقی بهره می‌جوید.

کلیدواژه‌ها

اخلاق محیط زیست، انسان‌محوری، زیست‌محوری، حقوق طبیعت، عدالت بین‌نسلی

۱. استادیار گروه فقه و مبانی حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

(Ghob86@pnu.ac.ir)

روان‌شناختی- اجتماعی در مجموعه «نجوای دیوانگی» اثر نجیب محفوظ: مطالعه‌ای اخلاقی اسلامی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۳

حسین طرفی علیوی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۵

زینب طرفی علیوی^۲

چکیده

این پژوهش به بررسی ابعاد روان‌شناختی- اجتماعی در اولین مجموعه داستان‌های کوتاه نجیب محفوظ با عنوان «همس جنون» (نجوای جنون) (۱۹۳۸) می‌پردازد و چارچوب اخلاق اسلامی را به عنوان نگاه تحلیلی اصلی خود به کار می‌گیرد. این مجموعه که نقطه آغازین کارنامه ادبی محفوظ به شمار می‌رود، روایت‌هایی را در بر دارد که حالات گوناگون جنون از جمله هذیان حسادت، عشق، گرسنگی و بیگانگی اجتماعی را کاوش می‌کند. پژوهش حاضر بررسی می‌کند که محفوظ چگونه از موتیف جنون برای نقد، وضعیت‌های روانی فردی و شرایط گسترده‌تر اجتماعی در جامعه مصر بهره می‌برد. این تحقیق از منظر اخلاق اسلامی، به تحلیل این مسئله می‌پردازد که این مجموعه چگونه با پرسش‌هایی چون مسئولیت اخلاقی، مرزهای عقل و بی‌خردی، و رابطه آزادی فردی با تکالیف اجتماعی درگیر می‌شود. این پژوهش بر مفاهیم بنیادین اخلاق اسلامی همچون «تکلیف» (مسئولیت اخلاقی)، «نفس» (خود)، «عقل» (خرد) و «فطرت» (سرشت فطری انسان) تکیه دارد تا پرتله‌های روان‌شناختی ترسیم‌شده توسط محفوظ را تفسیر کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که داستان‌های محفوظ، اگرچه ظاهراً بر حالات روانی بیمارگونه متمرکزند، اما در حکم تمثیل‌هایی اخلاقی عمل می‌کنند که خواننده را به بازاندیشی در درک خود از عاقل بودن، اخلاق و مسئولیت انسانی فرامی‌خوانند. این پژوهش در نهایت نتیجه می‌گیرد که بُعد روان‌شناختی- اجتماعی در «نجوای جنون» بستری برای تأمل اخلاقی فراهم می‌آورد و اثر محفوظ را در سنتی از ادبیات اخلاقی اسلامی جای می‌دهد که از موتیف جنون برای واکاوی وضعیت انسانی و نسبت میان خود و جامعه بهره می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها

نقد روان‌شناختی- اجتماعی؛ اخلاق اسلامی؛ نجیب محفوظ؛ «نجوای جنون»؛ اخلاق‌گرایی؛ تصوف

۱. دکتری زبان و ادبیات عرب- دانشگاه خلیج فارس بوشهر

(al-perizan@stu.scu.ac.ir)

۲. عضو هیات علمی گروه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی و ادیان، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

(hassan.arani@pnu.ac.ir)